

A black and white photograph of a vintage typewriter. The typewriter is the central focus, with its keys and carriage visible. A person's hand is shown typing on the keys. The background is slightly blurred, showing what appears to be a window with curtains. The overall mood is nostalgic and evocative.

De stad van heimwee

PATTY HARPENAU

ROMAN

Eerder verschenen titels van Patty Harpenau bij Xander Uitgevers

Het land van heimwee (2019)

PATTY HARPENAU

De stad van heimwee

Uitgegeven door Xander Uitgevers
www.xanderuitgevers.nl

Omslagontwerp: Studio Marlies Visser
Omslagbeeld: © Juan Rico – Image select
Auteursfoto: Bonnita Postma
Zetwerk: ZetSpiegel, Best

Copyright © 2020 Patty Harpenau en
Xander Uitgevers BV, Amsterdam

Eerste druk 2020

ISBN 978 94 0161 265 4 | NUR 301

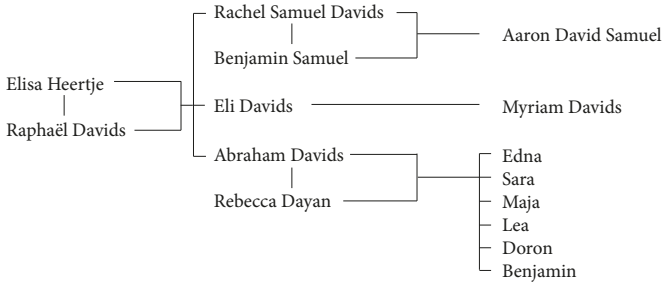
De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren.
Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen,
dan kunt u contact opnemen met de uitgever.
Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel
van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Soof

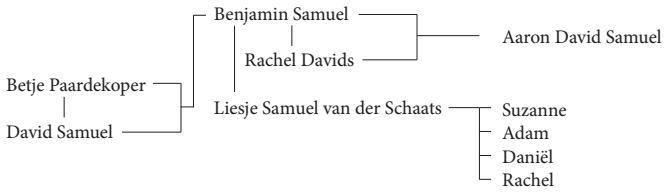
Levens zijn als puzzelstukjes. Stukjes die ogenschijnlijk niets met elkaar te maken hebben. Een diaspora van levensverhalen die niet voorbestemd lijken elkaar ooit ergens in de tijd te ontmoeten.

Maar dan toch... als je begint bij het puzzelskelet van een familie en de eerste scharnierende stukjes vallen per toeval in elkaar, dan kun je de verleiding niet weerstaan om op zoek te gaan naar de kern en naar het hart van waar het allemaal is begonnen. En dan? Dan verschijnt de naaktheid van een adembenemend verhaal over het lot, toeval en de kracht van familie.

FAMILIE DAVIDS

FAMILIE SAMUEL

FAMILIE HOFFMAN

PROLOOG

Breukeleveen, 2017

HET LAND VAN HEIMWEE VERTELT

Ik ben een boek. Wie weet zie je mij als een bundeling papier die in een kast hoort of op een plank en bij gelegenheid wordt vastgepakt en rondgesjouwd of uitgeleend. Is dat eigenlijk niet het lot van elk boek? Nou ja, het is nog altijd beter dan in de vergetelheid te geraken. Vergis je niet, een boek leeft en ademt en verbeeldt verhalen die nooit onverteld mogen blijven.

En zo is het ook met mij. Ik hou er namelijk zo van als handen mijn vellen aaien. Ik kan niet wachten om een genietende zucht te horen uit de mond van degene die mij leest. Een mooiere vervulling kan een boek niet treffen dan herinnerd te worden. Dat er zelfs een beetje van mijn papierstof gehouden wordt.

Maar ja, dat hangt af van de schrijver, nietwaar? Je hoopt toch het liefst op een schrijfmens van wie je kunt houden en een wervelende woordenwind die de lezer raakt. Saatheid bespoedigt immers het boekenlot van achter op een plank te geraken.

Echter, toen ik de eerste zinnen van mijn auteur beluisterde, gunde ik haar al snel openlijk mijn vellen. Ze schildert graag in klankenschrift, met woorden die ze graag verzint om de diepte van gevoelens te beschrijven. Ik luisterde ademloos met haar mee, ze leest namelijk elk neergeschreven woord hardop.

O la la, bij de eerste woorden was ik meteen reddeloos verloren en ik hield mij muisstil om haar woordenverf niet te storen.

Mijn schrijfster heet Rachel. Ze woont in een huis aan de stille plas waar nu, terwijl ik tegen je praat, de regen staccato tegen de ramen slaat, en het is ronduit guur buiten. De storm rukt en breekt de takken meedogenloos van hun stam. Ze dansen de pantomime van de wind en het onweer schicht over het water en het geluid van woeste windvlagen giert fluitend over het dak.

Ze schuilt graag in de afgelegenheid van haar huis, dat aan de uiterste punt van het land ligt, omringd door water. Zoet water, dat nu driftig beukt tegen de steiger. Binnen is het aangenaam warm, de muren bieden dapper weerstand tegen de vroege winter. Eens was het een oude vervallen schuur, nu is het omgebouwd tot haar heimat, met frisse witte wanden en een vrolijk rood dak.

Steevast liggen onder de schrijftafel haar drie hondensnoeten op haar blote voeten. Ze houden niet van onweer, bij elke flits kruipen ze dicht tegen haar benen aan en haar tenen aaien geruststellend hun bange neuzen.

Je zou haar bestaan als eenzaam kunnen omschrijven, zo ver van de stad, zo dicht bij de plas, maar ze houdt nu eenmaal van stilte. De rust helpt haar bij het schrijven in een kamer die verhalen vertelt. Natuurlijk kan een kamer niet vertellen. Maar zij, zo zittend tussen de stapels met dierbare verzamelde boeken in, verbeeldt zich soms dat de stemmen uit haar familie tot leven komen.

Het verbaast mij niets. Ik ben zelf een boek en zoals ik nu tegen jou praat, praten zij ook tegen haar. Immers liggen op de bovenste boekenplank, voor het oog verborgen, de memoires van haar vader met daarnaast de dagboeken van zijn eerste vrouw. Op de kaften van de schriften staat haar naam geschreven: Rachel Samuel Davids. Zij verloor haar jonge leven in Auschwitz.

Dit is het verhaal dat zij aan mij beschreef en dat in mijn boekenhart klopt. Een ongewoon verhaal dat ik graag met je deel. Een familieverhaal dat eens echt heeft geleefd en door mijn schrijfster aan het papier werd toevertrouwd.

Tjongejonge, ik had mij geen boeiender verhaal kunnen wensen

en leefde mee tot aan de epiloog. Toen deed ze iets wat ik niet begreep: ze stopte voor de laatste zinnen.

‘Wil je het einde niet?’ vroeg ik haar.

‘Nee, liever niet,’ antwoordde zij. ‘Zonder de laatste zin houd ik hen levend.’

Ze doelde natuurlijk op haar familie, maar laat ik je niet al te zeer verwarren en je eerst het begin vertellen.

We gaan terug in de tijd. Naar de sombere maanden van een voorjaar waarin er een oorlog woedde die een normaal mensengedrag niet kan bedenken.

In maart 1942 werd het gezin Samuel, bestaande uit Benjamin, zijn vrouw Rachel en hun baby Aaron, tijdens een razzia weggevoerd. Een dag later werd ook hun huis aan de Stadhouderskade in Amsterdam leeggehaald. Maar in de keukenlade bleven haar schriften wachtend achter. De dagelijkse notities werden onbedoeld haar testament.

Benjamin Samuel kwam na de bevrijding terug. De geallieerden waren gekomen, hadden de hekken van het kamp geopend. Hij kreeg een deken en chocolade en hij mocht naar huis. Naar huis? Waar was dat eigenlijk? Benjamin Samuel was te moe om nog te lopen, te moe om nog te hopen, te moe om naar huis te gaan, te moe om het begrip vrijheid nog te bevatten. De bevrijder had zijn trui uitgedaan en haast met tederheid de wol over zijn gestreepte pyjama met ster getrokken. De trui kwam tot op zijn knieën en verhulde slechts voor een deel zijn magere benen, zonder sokken, met schoenen die nooit van hem waren geweest. In die trui kwam Benjamin thuis.

Zijn vrouw Rachel zag hij nooit meer. En hun baby leek spoorloos opgelost te zijn in de as van zijn moeder. Elke dag hoopte hij haar naam en die van zijn zoon op de lijst te vinden van overlevenden. En toen hij klaar was met wachten, de hoop op een wonder had verloren, ging hij terug naar de Stadhouderskade en belde aan.

Een jonge vrouw deed open. Ze keek hem vol afkeer aan; hij was immers ongeschoren, mager en zwak – ze zag hem aan voor een

zwerfer. De vrouw duwde hem weg bij de deur, maar haar vader, die later de grootvader zou worden van mijn schrijfster, keek naar zijn broek met rafels, zijn tot op de draad versleten overhemd en liet hem binnen. Benjamin kreeg van de moeder van de jonge vrouw een kom soep en begreep wat er was gebeurd; er woonde een ander gezin in zijn huis. Een oude vrouw, een oude man en hun dochter. Ze zouden veel later in dit verhaal oma Dien, opa Willem en de moeder van mijn schrijfster worden.

Het was geen toeval dat de oude Willem Benjamin binnenhaalde. Hij had immers veel goed te maken. Tijdens de oorlog had hij met zijn vuilnisschuit, weliswaar gedwongen door de Duitsers, de huizen van Joden leeggehaald. Toen dit bekend werd in het hart van Mokum moesten ze vluchten uit de Jordaan. Ze werden bespuugd en uitgejouwd als moffenvrienden. Op de dag dat de stenen door de ramen vlogen, vluchtten ze in het holst van de nacht naar het huis dat Willem die dag had leeggehaald. Het was het huis van Benjamin Samuel.

Het leek alsof zij hem zouden redden door hem in huis te nemen, maar in werkelijkheid was het andersom: het was Benjamin die hen redde van de pek en de veren van heulers met de vijand.

Oma was een stoere Jordanese vrouw, met ruwe handen van het wassen en verweerde knokkels door het pellen van de garnalen. Zij lapte Benjamin op. Ze schoor zijn baard, drukte een pet op zijn hoofd, vertelde hem dat hij nog steeds een knappe gozer was en duwde hem resoluut terug naar het leven.

Zij nam het lot in handen en beschikte over het talent een trui te breien. Ze pakte de pennen op en breidde het huwelijk tussen dochter Liesje en Benjamin aan elkaar zodat haar dochter een huis zou hebben. Ze weefde voor haar kersverse schoonzoon een nieuw begin en maasde zijn wonden dicht. Maar de gevallen steken van haar Willem wilde ze nooit ophalen, want wat je er ook van breit: het blijft een dissonant in een trui, gebreid uit de wol van een oorlog en het weefsel van vrede. En de vragen die overbleven, waren of fout nu wel zo fout was en wat goed nu werkelijk betekent.

Zo kwam mijn schrijfster op 23 maart 1959 ter wereld als Rachel Samuel, dochter van Benjamin Samuel en Liesje van der Schaats. Het jongste kind uit zijn tweede huwelijk. Ze werd Rachel genoemd – naar zijn eerste vrouw, die altijd zijn grote liefde zou blijven, zoals je maar één keer van iemand kunt houden. De vermissing van Aaron werd de queeste van zijn leven. Het was aannemelijk dat hij niet meer leefde, maar Benjamin bleef zoeken naar het bewijs.

Ik had oprecht met haar te doen toen ze mij beschreef hoe haar voornaam de blijvende ergernis en de bittere jaloezie van haar moeder Liesje zou opwekken. Benjamin zou zijn tweede vrouw nooit zo lieven als Rachel. Daarbij bleef de roepnaam van mijn schrijfster de adoratie van haar vader voeden, want hij wilde van haar houden zoals hij eens van zijn eerste vrouw had gehouden. Maar hij begreep niet dat hij zijn dochter onbedoeld een last oplegde om aan haar onvoltooide leven invulling te geven.

Door het leeftijdsverschil tussen de ouders kwam mijn schrijfster ter wereld toen Benjamin net zestig was. Het maakte van hem eerder een liefdevolle grootvader dan een vader. Hij liet haar, met het geduld en de tijd van ouderdom, kennismaken met de wereld en de schoonheid van het leven.

Ik genoot oprecht van de verhalen uit haar jeugd. Tijdens de reizen die de jonge Rachel en haar vader samen maakten, leerde hij haar hoe ze op elegante wijze kreeft, oesters en kaviaar moest eten en toen ze ouder werd, speelde hij dat hij als koning dineerde bij George V in Parijs met zijn prinses. Op de Champs-Élysées zocht Benjamin voor haar het parfum uit dat speciaal ontworpen was voor Grace Kelly en aten ze giechelend macarons die gevuld waren met de allerlekkerste ganache. Eigenlijk kocht hij alles voor de jonge Rachel wat hij had willen kopen voor zijn grote liefde.

Op de twintigste verjaardag van mijn schrijfster stierf Benjamin Samuel. Uit handen van de notaris ontving de jonge Rachel zijn memoires en een brief met zijn best bewaarde geheim. Een handgeschreven document met het bewijs dat Aaron, haar halfbroer,

nog in leven was. De eerste zoon van haar vader had het kamp overleefd. Hij was na een gruwelijke treinreis tijdens de selectie op het perron uit de handen van zijn moeder geroofd door de kampcommandant, Herman Hoffman. Aaron groeide op in Hoffmans Duitse gezin. De familie Hoffman leefde een verborgen bestaan in een beveiligde villa even buiten Buenos Aires in Argentinië. Op de vlucht voor de misdaden uit hun verleden bleken ze geduchte tegenstanders die tot alles in staat waren om hun identiteit verborgen te houden, zo ook voor Aaron. Aaron was inmiddels bijna volwassen en wist tijdens zijn jeugd niet beter dan dat hij de zoon was van Hoffman die aan het hoofd stond van een naoorlogse nazipartij die zijn heil had gezocht in Buenos Aires. Hij was inmiddels advocaat en de opvolger van een vader die zorgvuldig voor hem verborg dat hij Joods geboren was.

Benjamin had ontdekt dat zijn zoon nog leefde omdat zijn naam, Wolff Hoffman geboren als Aaron David Samuel, opdook in een verborgen archief in Duitsland. Hij deed er alles aan om met hem in contact te komen. Maar het was te laat. De succesvolle, geadopteerde zoon van een geduchte nazi was opgegroeid met een geduchte afkeer van Joden en wilde niets van zijn afkomst weten.

Het raakte mijn boekenziel. Ik had zo te doen met een vader die nooit zijn zoon heeft kunnen ontmoeten en de tranen van Rachel toen ze in de brief ontdekte dat zij een halfbroer had.

Eerlijk gezegd verontrustte het mij toen Rachel schreef dat haar vader zijn zoon niet had kunnen onterven. De afhandeling van zijn kindsdeel liet hij aan zijn dochter over, destijds nog een jonge vrouw in de bloei van haar leven. Ze zou toch niet zo dom zijn om op het vliegtuig naar Buenos Aires te stappen?

Mag een boek een mening hebben? Ik werd pissig op Benjamin Samuel, want ik was inmiddels toch echt oprecht op mijn schrijfster gesteld geraakt. Door haar te vernoemen voelde zij de verplichting om het onvoltooide leven van Rachel Samuel Davids af te schrijven.

In haar nagelaten schriften beschreef zij haar moederschap, hoe

ze trouwde in 1939, en in de euforie van haar prille volwassenheid droomde ze dat zij ooit de wereld zou veroveren met haar zinnen. Dat raakte mijn schrijfster zo. Ze reisde Rachels herinnering achterna naar Auschwitz om haar as te gedenken en bezocht haar broer, Abraham Davids, in Israël om te begrijpen wie de eerste vrouw van haar vader was geweest.

En waar ik zo bang voor was, gebeurde: ze vertrok naar Buenos Aires om haar halfbroer te ontmoeten. Wolff Hoffman, die als twee warme druppels water op zijn echte vader Benjamin Samuel leek, maar in het bezit was van een koelbloedig hart van vorst.

Zo kwam het dat ik moest wachten op het laatste hoofdstuk. Zolang de halfbroer nog leefde mocht ik niet verschijnen. Het was de belofte die zij gedwongen aan hem had moeten geven. Hij chanteerde haar; in ruil voor de veiligheid van haar familie zou zij de identiteit van Wolff Hoffman, geboren als Aaron David Samuel, tot aan zijn dood verborgen moeten houden. Wel kreeg ik een titel, *Het land van heimwee*, maar op een heuse kافت moest ik blijven wachten. Ongeduldig bleef ik rusten op de plank naast de memoires en de dagboeken. Tot die nacht dat ik wakker schrok.

De storm wil maar niet gaan liggen, de honden raken onrustig als er naast mij op het schap een stem ontwaakt. Het is onmiskenbaar het timbre van Rachel Samuel Davids.

‘Ik wil dat je naar mij luistert. Het is belangrijk. Ik moet je een verhaal vertellen, een verhaal dat jij moet schrijven,’ fluistert ze tegen mijn schrijfster.

‘Hoezo? Alles is toch al geschreven?’ antwoordt ze ongerust.

Ik hou mijn adem in. Begint ze nu weer opnieuw? Het zou toch zo fijn zijn als de familie haar nu met rust zou laten. De afspraak was een proloog en geen nieuwe ontwikkelingen. Ik had mijn schrijfster namelijk horen zuchten toen zij de voorlaatste zinnen schreef: ‘Ik kan nu eindelijk mijn eigen leven leiden.’

‘Je bent een belangrijk puzzelstuk vergeten,’ dringt Rachel bij haar naamgenote aan.

‘Hoezo vergeten? Waar heb jij het over?’ hoor ik haar stem nu echt verontrust.

‘Max. Hij is het hart van de puzzel. Je bent Max vergeten.’

DEEL 1

Max en Julia
New York, 2017

DE VLUCHT VAN MAX

Max verbergt de rugzak achter de kast.

Hij durft niet te gaan slapen. Hij kan geen wekker zetten of enig ander geluid maken en wacht gespannen in de stoel tot het licht zal worden. De kamer kijkt hem afstandelijk aan. Ze zijn nooit goede vrienden geworden. Max heeft zich nooit thuis gevoeld onder de Duitse vlag die boven zijn bed hangt en nergens zwerven of liggen er spullen waar hij op gesteld is geraakt. De ruimte is *fleckenlos*, met smetteloze witte muren en zelfs op het tapijt ontbreekt elk spoor van een pluisje of stofje.

Aan de wand hangt een foto van Dolf met zijn vader Wolff Hoffman. De kiek is genomen ter gelegenheid van zijn twaalfde verjaardag, ze dragen beiden een uniform.

Het lijkt zo lang geleden, welbeschouwd is het tien jaar. Diverse keren verborg hij de foto in de kast, de volgende dag hing hij echter weer op dezelfde plek. De butler keek hem die dag verbolgen aan, maar verklapte het niet aan zijn vader.

Zijn enige dierbare bezit bevindt zich in de rugzak; het is zijn laptop met de eerste twee hoofdstukken van zijn boek. Verder is er in de ruimte niets om te missen of naar terug te verlangen. Hetzelfde geldt voor het huis waarin hij is opgegroeid. De enige die hij zal missen is zijn zus, Elisa. Voor zijn broer Alexander heeft hij angst,

hij lijkt immers als twee druppels water op zijn moeder. En de spaarzame conversatie die hij ooit met zijn moeder, Greta Hoffman, heeft gevoerd was beleefd en afstandelijk. Over zijn vader denkt hij op dit moment niet na. Het enige wat nu telt is zijn vlucht en daarna komt zijn boek. Het boek dat het grootste geheim uit zijn familie zal onthullen. ‘Concentreer je,’ bemoedigt hij zichzelf, ‘eerst weg. Ver weg.’

Hij heeft het scenario zorgvuldig doorgedacht en telt de minuten tot kwart over zes, het moment dat de butler de waakhonden in het hok zal fluiten. Precies om halfzeven krijgen ze hun voer en alleen dan kan hij ongemerkt door de tuin sluipen en over het hek klimmen.

Het is nu of nooit, besluit hij zonder twijfel, als hij zich geruisloos langs de regenpijp naar beneden laat glijden. Hij duwt de spanning weg. Hij kan en mag niet denken aan de consequenties als hij gepakt zal worden. Zijn hart bonkt als hij door de tuin sluipt. Hij kruipt door de struiken onderlangs de dode hoek van de camera. Via de bast van de oude boom grijpt hij zich vast aan het gevlochten ijzer. Hij telt de minuten terwijl hij aan het hek hangt en blijft muistil tot kwart voor zeven wachten op de wisseling van de wacht. De stemmen van de beveiligers klinken opgewonden over de voetbalwedstrijd van de avond daarvoor. Hun lange gesprekken maken hem nerveus. Hij heeft exact nog zeven minuten tot de honden weer vrijgelaten zullen worden en haalt opgelucht adem als een van hen roept dat de koffie klaarstaat. De stemmen verdwijnen met hun voetstappen, het wordt stil achter de vesting en in de verte hoort hij het geblaf van de rottweilers die terugkeren in de tuin.

Het is exact zeven uur als hij over de omheining springt en snel de straat oversteekt. Uit zijn rugzak pakt hij een pet en een bril, rent de laan uit naar de aangrenzende wijk en mengt zich met gebogen hoofd tussen de wachtenden op de bus. Hij heeft nog een halfuur voordat zijn ouders aan het ontbijt zullen verschijnen en zijn afwezigheid opgemerkt zal worden.

Het regime van Duitse stiptheid heeft zijn leven vaak tot een hel gemaakt, maar nu dankt hij de voorspelbaarheid. In de bus verschuilt hij zich op de achterste rij en plukt de takjes van zijn kleding.

Op zijn horloge tikt de wijzer door. De familie zit nu aan het ontbijt, zijn vader leest zoals gewoonlijk punctueel op dit tijdstip de krant, zijn moeder moppert boven de thee op haar dochter dat ze een minuut te laat is. Zijn oudste broer bespreekt de zaken van de dag terwijl zijn vader de eerste kop koffie drinkt. Naar zijn inschatting zal om halfnacht zijn afwezigheid opgemerkt worden. De butler wacht naast het buffet om het ontbijt te serveren, zijn vader zal zijn geduld verliezen en met zijn hand op het gestreken tafellinnen slaan: *‘Wo ist der verdammte Dolf?’*

De bus stopt om acht uur voor het vliegveld en hij mompelt grijnzend tegen zichzelf. *‘Der Dolf ist verschwunden und heisst jetzt Max.’*

Tot zover is het gelukt, maar het gevaar is pas geweken als hij in een vliegtuig zit dat opstijgt in de lucht.

Hij laat zijn paspoort zien bij de douane. Het is te gevaarlijk om het land te verlaten op een vals document – je weet maar nooit of iemand hem zal herkennen. Zonder op te vallen loopt hij door naar de gate en blijft wachten achter een pilaar tot de reizigers in beweging komen; dan overhandigt hij voor de allerlaatste keer zijn authentieke paspoort.

‘Een prettige reis, señor Hoffman,’ wenst de grondstewardess hem toe.

In het vliegtuig laat hij zijn document ‘per ongeluk’ in de tas van een reiziger naast hem vallen en hij haalt zijn nieuwe persoonsbewijs uit een zak chips. Vanaf dat moment heet hij Max. Vanaf dat moment is hij verlost. Vanaf dat moment kan zijn nieuwe leven beginnen en hij laat zijn handen glijden over de tas waarin zijn eerste hoofdstukken verborgen liggen.

‘Ik moet dapper zijn,’ vermant hij zichzelf. ‘Ik mag en kan niet meer twijfelen,’ verzekert hij zichzelf. ‘Ik ben gevlucht en er is geen weg meer terug.’ Alle emoties en herinneringen duwt hij weg.

Na een lange, nerveuze vlucht landt hij in Madrid, en vanuit daar vervolgt hij zijn reis per trein naar Parijs. Op het vliegveld Charles

de Gaulle stapt hij in een huurauto op zijn nieuwe naam en rijdt door de lage landen van België naar Nederland.

In Amsterdam, wachtend op zijn vlucht naar New York, durft hij het vliegveld niet te verlaten en slaapt hij languit op drie stoelen met de tas onder zijn hoofd. Hij voelt zich pas beter als het vliegtuig opstijgt. Dankbaar schuift hij in de stoel, bedankt de stewardess voor de cola en het broodje en sluit zijn ogen.

Hier komen voor het eerst de emoties los. Zijn handen trillen als hij denkt aan zijn ouderlijk huis. Zijn vader heeft ondertussen alarm geslagen en zijn kamer uitgekamd. Er ontbreekt niets. Hij heeft niets meegenomen, maar hij had de verleiding niet kunnen weerstaan om het toegangskaartje tot het museum, het oorlogstribunaal in Neurenberg, op zijn kussen achter te laten.

Hij hoorde in zijn verbeelding de stem van zijn vader brullen: *'Scheisse, er ist spurlos verschwunden.'* Max wenst hem de woede, maar heeft inmiddels enige spijt van zijn laatste actie. Nee, dat was niet verstandig, maar desalniettemin gnuift hij bij dit teken van wraak. Het toegangskaartje vertelt het verhaal van zijn vlucht.

Max is er nog niet. De vrijheid is nog een lange weg te gaan. Zijn vader is machtig en er staat te veel voor hem en zijn partijgenoten op het spel om een zoon van een kopstuk vrij te laten. Later, het komt later, denkt hij. Eerst moet het mij lukken om Amerika binnen te komen.